

IRKÇILIK VE SAĞLIK

M.İrem YILDIZ*

Öz: Sağlık alanında ayrımcılık giderek daha fazla gündemde yer almaktadır ve sağlıkta eşitsizlikleri arttırmaktadır. Irkçı tutum ve davranışlar lakendini gösteren ayrımcılığın olumsuz sağlık etkileri, bunların nedenleri de üzerinde daha fazla durulan bir konudur. Toplum ve Hekim Dergisi'nin ayrı bir dosya olarak aldığı bu sayıda ırkçılık ve ırkçı ayrımcılık sağlık alanındaki etkileri ekseninde geniş bir perspektifle ele alınmaktadır.

Anahtar sözcükler: ırkçılık, ayrımcılık, sağlık, eşitsizlik

Racism and Health

Abstract: *Discrimination in health is increasingly on the agenda and exacerbates health inequalities. The negative health effects of racial discrimination and its causes are also an issue that is being increasingly highlighted. In this issue of Toplum ve Hekim, racism and racial discrimination are analysed from a broad perspective in terms of their impact on health.*

Key words: *racism, racial discrimination, health, inequity*

Sağlıkta eşitsizlikler nedenleri ve sonuçları açısından her daim sağlık alanının gündeminde olmuş, bu eşitsizliklere bakış açısı ve yaklaşımlara göre farklı perspektiflerden ele alınmıştır. Toplumsal temelleri çoğunlukla göz ardı edilen eşitsizlikleri besleyen çok sayıda unsur arasında ayrımcılık sağlık politikaları kadar diğer politik ideolojik alanları da etkilemektedir. Ayrımcılığın temelleri derindir ve ayrımcılığın analitik bir çerçevede ele alınmasını, deyim yerindeyse politize edilmesini gerektirir. Sözebilimsel çalışmalar ile varlığına kanıt aranan, bilimsel olarak varlığı artık kabul edilmeyen biyolojik bir kategori olarak "ırk" bir sözde özellik olup, kimi grupları hakları ve özgürlükler anlamında yukarıda, kimilerini de aşağıda konumlandırmak için elverişli bir sosyopolitik araç olarak kullanılmaktadır. Irkçılık temelli önyargı, tutum ve davranışlar, kişilerin damgalanmasına, ayrımcılığa uğramasına, varlıklarının ve değerlerinin onaylanmamasına hatta yok sayılmasına ve başkalarının gözünde var olma hakkı başta olmak üzere tüm haklarının ihlal edilmesine yol açmaktadır. Kimi özellikleri ve değerleriyle yok sayılan, ya da bu özellikleri nedeniyle aşağıda konumlandırılan, toplumun geri kalanı için tehlike yaratıyormuş gibi gösterilerek damgalanan gruplara üye bireyler biyopsikososyal bakımdan gelişmelerinin ve sağlıklı olarak yaşamalarının önünde her türlü engelle karşılaşmakta, yasalar ve toplum-

sal düzenlemelerle hakları güvence altına alınmadığında yapısal ırkçılığın tüm yıkıcı etkilerine maruz kalmaktadırlar. Irk yoktur, ırkçılık vardır ve bireysel olanın, kişisel olanın ötesinde ve yapısaldır. Yapıları ve tarihselliği ihmal ederek sonuçlara odaklanan sosyoloji, tarih ve hukuk çalışmalarında da vücut bulmuş olan indirgemeci argümanlar ırkçı tutumların sağlık üzerine etkileri için de söz konusu olmaktadır. Irkçı tutumları olan kişilerin tutumlarının bireysel düzeyde ön yargılara odaklanılarak kişiselleştirilmemesi, ırkçı tutumların kaynağın oluşturan tarihsel süreçlerin ve yapısal ırkçılığın görmezden gelinmemesi gerektiğini akılda tutmak ve yapısal ırkçılığın izlerini her türlü toplumsal sözleşmede ve kurumsal yapıda arar olmak ve fark edildiğinde ortadan kaldırılması için çaba göstermek hekimlerin hak savunucu kimliklerinin önemli bir bileşeni olmalıdır.

İrkçilik kaynaklı ayrımcılık da ayrımcılık türleri arasında özel bir yeri olan ve "ideolojik olarak inşa edilen" bir ayrımcılıktır. Uluslararası Göç Örgütü'ne göre ırk ayrımcılığında bu ideolojik yapı "belirli bir etnik grubu fiziksel ve kültürel özelliklerine dayanarak başkalarından üstün kılan, ekonomik hakimiyet ve kontrol kazandıran" bir özelliktir. Bu ideolojik yapı duruma göre sürekli aktif tutulabilmekte ya da kullanışlı zamanlarda devreye sokulabilmektedir.

*Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Rub Sağlığı ve Hastalıkları AD, (Orcid No: 0000-0003-3676-6457)

Geliş Tarihi / Received :18.06.2023

Kabul Tarihi / Accepted :25.06.2023

İrkçilik, ayrımcılığın çeşitli türleri arasında en karmaşıklardan biri olarak ifade edilmektedir. Sağlık alanında ırkçılık türündeki ayrımcılığının yapısal nedenlerin konunun odağını oluşturduğu bir çerçevede ele alındığı yaklaşımlar bulunduğu dikkati çekmektedir. Bu yaklaşımlar, ırkçı turum ve davranışlarla seyreden ayrımcılığın neden olduğu ve yaşamın her döneminde ortaya çıkabilen ve sonraki nesillere de aktarılabilen çeşitli olumsuz sağlık sonuçlarına yol açan etkileri ele almaktadır. Gerek toplumsal yaşam koşulları, gerek çevresel faktörler gerekse de sağlık hizmetlerine erişim açısından ortaya çıkardığı sorunlar ırkçı ayrımcılığın birçok sağlık sorununa neden olmasına ve bu sorunların birikmesine, çoğalmasına ve çözümsüzlüğüne neden olmaktadır. Yaşamın her döneminde ayrımcılık etki gösterse de geçmiş nesillerin koşulları bireylerin bugünkü durumlarını etkilemekte, sağlık sonuçları çocukluk ve ergenlikten çok daha sonra, uzun bir önemden sonra ortaya çıkabilmekte ve bu durum da ayrımcılığın nedenleriyle ilişkilendirmeyi metodolojik olarak zorlaştırmaktadır. Bu nedenle de bir ayrımcılık türü olarak ırkçılığın yapısal ve kavramsal çerçevesinin ortaya konması sağlık alanında bu konunun ele alınmasının ilk adımıdır.

Bu çerçevede Toplum ve Hekim'in bu özel dosyasında ırkçılık temelli ayrımcılığı ele alarak sağlığa ve sağlık hizmetlerine etkilerini gözden geçirmek istedik. Dosya'da Alâeddin Şenel "İrk-İrkçilik-Sömürgecilik-Emperyalizm ve Sınıf Bağlantıları" başlıklı yazısında ırkçı düşünüş ve davranışı analitik bir yaklaşımla ele alıyor. Ercüment Akdeniz yazısında artan ırkçılık eğilimini göçmen işçiler açısından ele alarak konuyu kapitalist üretim ilişkileri açısından irdeliyor.

Ahmet Selim Başaran ve Selçuk Candansayar hasta hekim ilişkisindeki ön yargılarla kurulan gizli bari-katlara odaklanıyorlar ve daha adil ve eşitlikçi sağlık hizmeti sunabilmek yapılabilecekleri tartışıyorlar. Selin Tekin ve Banu Yılmaz toplumsal işleyişi bozan ve aksamalara yol açan kitlesel acil durumlarda sistemselsel ırkçılığın etkilerini ele alıyorlar. İrem Yıldız, ırkçılık temelli ayrımcılığın psikososyal sonuçlarını, Cavit Işık Yavuz Lancet dergisinde konuyla ilgili yayımlanan özel sayıdaki makaleleri özetlerken Fatma Gök yazısında anadilinde yaşama ve eğitim görme hakkını ve bu hakkın ihlalinin sonuçlarını ele alıyor.

Her türlü ayrımcılığın sağlığın tüm bileşenleri üzerindeki olumsuz etkisinin çok yönlü olarak görüldüğü Covid-19 pandemisi sırasında yayınlanan Toplum ve Hekim dergisinin Temmuz-Ağustos 2020 sayısının "editörden" makalesinde Onur Hamzaoğlu'nun belirtmiş olduğu gibi "İrkçılığı yüksek sesle konuşalım", akademisyenler, bilim insanları olarak onun bilgisini üretelim ki yaşadığımız coğrafyada, yıllardır Ermenilere, Süryanilere, Kürtlere, Alevilere, Rumlara, Yahudilere, Çingenelere, LGBTI+ bireylere yapılanlar herkes tarafından görünür olsun."İrkçılığı yüksek sesle konuşalım" ki tekçiliği, tekçileştirmeyi sonlandırabilelim, farklılıkların ve çeşitliliğin zenginliğini yaşayabilelim.

Dosyamızda yazıları yer alan yazarlarımıza emekleri için çok teşekkür ediyoruz, konuyla ilgili çalışma ve makalelerin artmasının ülkemizde de bu konudaki tartışmalara katkı sağlayacağını umuyoruz. Sayının hazırlanmasındaki değerli destekleri için Onur Hamzaoğlu, Bülent Nazım Yılmaz ve Cavit Işık Yavuz'a teşekkürle....